

УДК 341.17

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.04.64>

КОМІСІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ: КВАЛІФІКАЦІЯ ТА ПОРЯДОК ОБРАННЯ ЧЛЕНІВ

Перепьолкін С.М.,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародного права
Університету митної справи та фінансів
<https://orcid.org/0000-0003-2914-5898>

Карабаш П.В.,

студентка групи МП 18-2
Університету митної справи та фінансів
<https://orcid.org/0000-0003-1610-5555>

Перепьолкін С.М., Карабаш П.В. Комісії міжнародного права Організації Об'єднаних Націй: кваліфікація та порядок обрання членів.

Комісія міжнародного права Організації Об'єднаних Націй є одним із найбільш відомих міжнародних органів, що займаються прогресивним розвитком міжнародного права та його кодифікацією. Водночас, проведений аналіз останніх наукових публікацій, в яких розкриваються різноманітні аспекти діяльності Комісії міжнародного права Організації Об'єднаних Націй, дозволив дійти висновку, що представники вітчизняної науки міжнародного права не приділяють належної уваги дослідженню різних аспектів її правового статусу. З огляду на це, у статті розкрито порядок обрання членів Комісії міжнародного права Організації Об'єднаних Націй і охарактеризовано встановлені вимоги стосовно їх кваліфікації. За результатами проведеного дослідження встановлено, що членський склад Комісії міжнародного права формується з 34 осіб, які мають визнаний авторитет у галузі міжнародного права та є представниками найголовніших форм цивілізації та основних правових систем світу. Від моменту проведення першої сесії до сьогодні склад Комісії міжнародного права змінювався тричі, а саме у: 1956 р.; 1961 р.; та у 1981 рр. Кожного разу підставою для збільшення складу членів Комісії МП було значне збільшення держав – членів Організації Об'єднаних Націй. Усі члени Комісії міжнародного права беруть участь у її засіданнях від власного імені, а не як представники держав – членів Організації Об'єднаних Націй. За загальним правилом члени Комісії міжнародного права обираються на основі принципу справедливого географічного розподілу шляхом проведення таємного голосування Генеральною асамблеєю Організації Об'єднаних Націй терміном на п'ять років, з правом подальшого переобрання. У разі виникнення вакансій у її складі до моменту проведення чергових виборів, їх заміщення здійснюється Комісією міжнародного права самостійно. Підставами для проведення таких виборів можуть бути власне бажання діючого члена Комісії міжнародного права припинити участь у її роботі, його смерть, важка хвороба, призначення на нову посаду тощо. Обрані для заповнення випадкових вакантних посад члени, працюють до кінця терміну роботи діючого складу Комісії міжнародного права і мають право бути переобраними до її складу на наступних виборах.

Ключові слова: Комісія міжнародного права, прогресивний розвиток міжнародного права, кодифікація міжнародного права, Організація Об'єднаних Націй, вибори.

Perepolkin S.M., Karabash P.V. United Nations of the International Law Commission: qualifications and procedure for the election of members.

The United Nations of the International Law Commission is one of the most prominent international institutions dealing with the progressive development of international law and its codification. At the same time, the analysis of the latest scientific publications, which disclose various aspects of the activities of the International Law Commission of, has led to the conclusion that representatives of the native science of international law do not pay adequate attention to the study of various aspects of its legal status. Taking this into account, the article reveals the procedure of election of the members of the International Law Commission of and describes the established requirements for their qualification. According to the results of the conducted research it has been established that membership of the International Law Commission is consisted of 34 persons having an acknowledged authority in the branch of international law and representing the most important forms of civilization and the main legal systems of the world. From the first session

until today, the membership of the International Law Commission has changed three times, in particular: in 1956; in 1961; and in 1981. Each time the reason for the increase in the membership of the International Law Commission has been the significant increase in the number of States Members of the United Nations. All members of the International Law Commission attend meetings on their own account and not as representatives of member states of the United Nations. As a general rule, the members of the International Law Commission are elected on the basis of equitable geographical distribution in a secret ballot by the General Assembly of the United Nations for a term of five years, with the right of re-election. In the event of a vacancy in its membership at the time of the next election, the International Law Commission shall fill the vacancy independently. The grounds for such an election may be the incumbent member's own wish to cease serving on the International Law Commission, death, serious illness, appointment to a new post, and so forth. Members elected to fill casual vacancies shall serve for the remainder of the term of the current membership of the International Law Commission and shall be eligible for re-election at the next election.

Key words: International Law Commission, progressive development of international law, codification of international law, United Nations, elections.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку міжнародного права до здійснення діяльності у сфері його прогресивного розвитку та кодифікації долучаються різні створені державами міжнародні органи. Найвідомішим серед них є Комісія міжнародного права Організації Об'єднаних Націй, яку було створено на підставі затвердженого 21 листопада 1947 р. Резолюцією Генеральної асамблеї Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) 174 (II) Статуту Комісії міжнародного права. Її перший робочий склад було сформовано 3 листопада 1948 р., а перша сесія пройшла 12 квітня 1949 р.

Стан опрацювання останніх наукових публікацій, в яких розкриваються різноманітні аспекти діяльності Комісії міжнародного права, дозволяє дійти висновку, що вітчизняні вчені не присвятили дослідженню цієї теми комплексних досліджень. Найчастіше дослідники зосереджували власну увагу на характеристиці результатів роботи Комісії міжнародного права в межах певної теми, яку було обрано для дослідження, або аналізували загальні засади її Статуту в рамках проведення правового аналізу категорій «прогресивний розвиток міжнародного права» та «кодифікація міжнародного права». У підсумку, різні аспекти правового статусу Комісії міжнародного права (далі – Комісія МП), зокрема й порядок формування її членського складу та вимоги щодо кваліфікації її членів, так і не було належним чином досліджено.

В українській і зарубіжній науці міжнародного права різним аспектам досліджуваної теми присвятили наукові праці А. Х. Абашидзе, В. С. Верещетин, В. Граєфратх, Г. Ейріксон, М. І. Кану, Ф. І. Кожевников, Е. С. Кривчикова, А. А. Клішас, І. І. Лукашук, А. П. Мовчан, В. В. Мицик, О. Н. Пронто, А. М. Солнцев, Т. Л. Сироїд та ін.

Метою статті є розкрити порядок обрання членів Комісії МП ООН і охарактеризувати вимоги стосовно їх кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Згідно з п. 1 ст. 2 Статуту Комісії МП, її членами можуть бути особи, які мають визнаний авторитет у галузі міжнародного права [1]. При цьому, в жодному з документів ані Комісії МП, ані ООН не роз'яснюється, що саме слід розуміти під «визнаним авторитетом у галузі міжнародного права». Тому до складу Комісії МП обираються особи, що користуються визнаним авторитетом та кваліфікацією як у доктринальних, так і в практичних аспектах міжнародного права.

Членами Комісії МП є представники з різних сегментів міжнародного юридичного співтовариства, зокрема науковці, представники дипломатичного корпусу, урядових міністерств та міжнародних організацій. Як і у випадку з членами Міжнародного суду ООН, члени Комісії МП беруть участь у її засіданнях від власного імені, а не як представники своїх урядів [2, с. 128].

Також важливо наголосити на тому, що у разі виникнення обставин, коли член Комісії МП не може особисто брати участь у її засіданнях, він не може бути замінений ані заступником, ані радником [3].

У складі Комісії МП не повинно бути двох громадян від однієї держави (ч. 2 ст. 2 Статуту Комісії МП). У разі наявності у члена Комісії МП подвійного громадянства, він вважається громадянином тієї держави, в якій він зазвичай користується належними йому громадянськими та політичними правами (ч. 3 ст. 2 Статуту Комісії МП) [1].

Важливо зауважити, що в теорії правом обрання до складу Комісії МП володіють як громадяни держав – членів ООН, так і громадяни будь-якої третьої держави. Однак, за час діяльності Комісії МП до її складу не було обрано жодного громадянина з держави, що не була членом ООН. Водночас, по мірі збільшення членського складу ООН та перетворення її в універсальну міжнародну міжурядову організацію планетарного рівня, така можливість поступово втрачає своє значення.

Від самого початку заснування Комісії МП, Комітет сімнадцяти запропонував здійснювати формування її складу за аналогією з процедурою формування складу Міжнародного суду ООН. Однак, Генеральна асамблея ООН відхилила таку пропозицію зазначивши, що обрання членів Міжнародного суду

ООН спільно членами Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН є виключенням із правил. Статус Міжнародного суду ООН відрізняється від статусу Комісії МП, що не дозволяє використовувати процедуру обрання його членів як прецедент для формування членського складу останньої. Тому, згідно з ст. 13 Статуту ООН, обов'язок проведення виборів до складу Комісії МП було покладено на Генеральну асамблею ООН [3].

Також було прийнято рішення стосовно того, що Генеральна асамблея ООН може обирати до складу Комісії МП тільки тих осіб, яких до списку кандидатів висунули виключно уряди держав – членів ООН. При цьому, кожна така держава може висувати максимум чотирьох кандидатів, серед яких дві особи можуть бути громадянами держави, що подавала такі кандидатури, а інші дві особи – громадянами інших держав (ст. 4 Статуту Комісії МП). Водночас, незважаючи на закріплені в ст. 4 Статуту Комісії МП положення, під час проведення виборів 1953, 1991 та 2001 рр. мали місце випадки висунування державами кандидатів до складу Комісії МП, серед яких більше ніж два кандидати не були їх громадянами [1].

Відповідно до процедури проведення виборів, Генеральний секретар ООН розсилає листи урядам держав – членів ООН, у яких інформує їх про проведення виборів, а також про порядок географічного розподілу місць у майбутньому складі Комісії ООН та про крайні терміни висунування кандидатів. Імена кандидатів до складу Комісії ООН уряди держав – членів ООН мають направляти у письмовій формі до першого червня того року, в якому заплановане проведення виборів. У виключних випадках уряд держави-члена може замінити кандидата, прізвище якого було надіслано у письмовій формі до першого червня, іншим кандидатом. Однак така ситуація може бути можливою за умови, що про таку заміну уряд повідомляє не пізніше тридцяти днів до відкриття сесії Генеральної асамблеї ООН.

Після отримання кандидатур до складу Комісії МП, Генеральний секретар ООН у найкоротші терміни повідомляє усім урядам її держав-членів інформацію про висунутих кандидатів, зокрема про їх біографічні та ділові якості. Крім цього, Генеральний секретар складає в алфавітному порядку список висунутих кандидатів і подає його для проведення виборів до Генеральної асамблеї ООН.

Акцентуємо увагу на тому, що під час проведення виборів члени Генеральної асамблеї ООН мають враховувати як вимогу стосовно того, що кожна обрана до складу Комісії МП особа має відповідати усім висунутим до майбутнього члена Комісії МП індивідуальним вимогам, так і вимогу стосовно того, що обраний склад Комісії в цілому має забезпечувати представництво найголовніших форм цивілізації та основних правових систем світу.

Зауважимо, що під час обрання першого складу Комісії МП у 1948 р. для виконання цієї вимоги до її складу було обрано 15 членів. Відтоді кількість її членів збільшувалася тричі: у 1956 р.; у 1961 р.; у 1981 р. [4, с. 36].

У 1956 р. Шостий комітет Генеральної Асамблеї ООН, у зв'язку із збільшенням кола держав – членів ООН з 51 до 80 держав, та з метою забезпечення справедливого розподілу між різними формами цивілізації та правовими системами світу, прийняв рішення стосовно збільшення кількості місць у складі Комісії МП, для їх розподілу між представниками регіональних груп держав – членів ООН, з п'ятнадцяти до двадцяти одного. У 1961 р., з тих же підстав (збільшення кола держав-членів до 104), кількість членів Комісії МП була збільшена з двадцяти одного до двадцяти п'яти. У 1981 р., після того як кількість держав – членів ООН збільшилась до 157, Генеральна асамблея ООН внесла зміни до Статуту Комісії, згідно з яким її членський склад збільшувався з двадцяти п'яти до тридцяти чотирьох членів, а також оновлювалась максимальна кількість членів, що обирались до складу Комісії МП від кожної регіональної групи.

Так, відповідно до положень Резолюції 36/39 Генеральної асамблеї ООН від 18 листопада 1981 р., члени Комісії МП обираються за такою схемою: вісім громадян від держав Африки; сім громадян від держав Азії; троє громадян від держав Східної Європи; шість громадян від держав Латинської Америки; вісім громадян від держав Західної Європи та інших держав; один громадянин від держав Африки або держав із Східної Європи почергово; і один громадянин від держав Азії або від держав із Латинської Америки почергово.

Зазначимо, що у 1988 р. назва регіональної групи держав Латинської Америки була змінена на держави Латинської Америки та Карибського басейну, а регіональну групу держав Азії у 2011 р. було перейменовано на групу азійсько-тихоокеанських держави.

На сучасному етапі діяльності Комісії МП, розподіл місць у її складі, з урахуванням проведених у 2016 р. виборів, на наступний термін її діяльності, починаючи від 1 січня 2023 р. буде таким: дев'ять громадян від держав Африки; вісім громадян від держав Азійсько-Тихоокеанського регіону; три громадянина від держав Східної Європи; шість громадян від держав Латинської Америки та Карибського басейну; вісім громадян від держав Західної Європи та інших держав [5].

Вибори проводяться таємним голосуванням. Обраними вважаються, у максимальних межах, встановлених для кожної регіональної групи, кандидати, що отримали найбільше число голосів і, як міні-

мум, більшість голосів представників держав – членів ООН, що присутні та беруть участь у голосуванні. У випадку, якщо більшість голосів було подано більше ніж за одного громадянина однієї держави, обраним вважається той громадянин, за якого було подано найбільшу кількість голосів.

У разі рівної кількості місць, що залишилися, Генеральна асамблея ООН проводить спеціальне обмежене голосування, лише за участі тих кандидатів (від регіональної групи, в межах якої виділене місце), які отримали необхідну більшість і рівну кількість голосів. Якщо ж кількість голосів розподілилась порівну, то обраним вважається старший за віком кандидат.

У випадку, якщо обрати склад Комісії МП з першого разу не виходить, голосування відбуватимуться до того моменту, доки всі члени Комісії МП не будуть обрані необхідною більшістю.

Поряд із загальною процедурою формування складу Комісії МП інколи виникають ситуації, коли у її складі виникають вакансії до моменту проведення чергових виборів. Такі вакансії, які ще називають «випадкові вакансії», заміщуються за спеціальною процедурою, передбаченою Статутом Комісії МП.

У разі виникнення такої ситуації Комісія МП самостійно обирає нового члена для заміщення вакантної посади на решту терміну її діяльності, з урахуванням положень, закріплених у статтях 2 і 8 її Статуту (ст. 11 Статуту Комісії МП) [47]. На практиці звернення до такого виду виборів мало місце у 1952, 1954, 1955, 1958, 1959, 1960, 1961, 1964, 1965, 1970, 1973, 1974, 1976, 1977, 1979, 1981, 1982, 1985, 1990, 1994, 1995, 1999, 2000, 2002, 2003, 2006, 2008, 2009, 2010, 2011, 2013 та 2015 рр. [3].

Підстави для проведення таких виборів можуть бути різними, зокрема смерть, важка хвороба, призначення на нову посаду. У разі виникнення більшості з таких підстав член Комісії МП подає письмову заяву про відставку на ім'я Голови Комісії МП, яка передається йому через Генерального секретаря ООН. Часто такі ситуації виникають, наприклад, тоді, коли членів Комісії МП обирають суддями Міжнародного суду ООН. Непоодинокими також є ситуації, коли у поданих на звільнення заявах відсутнє уточнення причини звільнення. У тих же випадках, коли колишній член Комісії МП фактично не може подати заяву про звільнення, наприклад, у зв'язку із настанням смерті, Комісія МП оголошує про відкриття випадкової вакансії, з урахуванням фактичної події, що призвела до утворення вакантної посади у її складі.

Зауважимо, що у практиці роботи Комісії МП не склалося загального правила або практики стосовно обов'язкового звільнення її члена, у зв'язку із його обранням або призначенням до складу іншого органу або організації. Практика з цього приводу є неоднозначною. Так, незважаючи на кілька прикладів виникнення вакантних посад у зв'язку із обранням її членів до складу Міжнародного суду ООН, один із її членів, якого було обрано до складу Міжнародного трибуналу з морського права, станом на 1 жовтня 2005 р., продовжив виконувати функції члена Комісії МП до кінця терміну його призначення (до кінця 2006 р.). Зазвичай вирішення питання стосовно звільнення такого члена або продовження виконання ним своїх функцій у складі Комісії МП вирішується з урахуванням вимог проходження служби в іншому органі або організації, визначених у внутрішніх правилах або практиці діяльності такого органу або організації (наприклад, вимога щодо повного чи неповного робочого дня). Можливим за таких випадків є також продовження виконання такою особою функцій члена Комісії МП, однак у статусі експерта ООН у відраджени.

У разі виникнення випадкових вакансій, Секретаріат включає до попереднього порядку денного під номером один пункт, що стосується необхідності заповнення однієї або кількох випадкових вакансій. Секретаріат також публікує повідомлення, у якому зазначає про наявність однієї або кількох випадкових вакансій та відтворює відповідні положення Статуту Комісії МП з вимогами, що висуваються до претендентів на ці вакансії.

Варто звернути увагу на те, що в Статуті Комісії МП відсутній детальний порядок заповнення випадкових вакансій. Тому, на практиці Секретаріат може отримувати пропозиції для заміщення вакантних посад як від урядів держав-членів, так і безпосередньо від діючих членів Комісії МП. Про отримані кандидатури Секретаріат завчасно повідомляє членів Комісії МП у формі інформаційного циркуляра, який надсилається усім її членам до відкриття сесії. Секретаріат також видає повідомлення, яке містить список і автобіографічну інформацію про висунутих кандидатів, у вигляді документа Комісії МП для загального поширення, яке видається як додаток до її попереднього повідомлення про оголошення вакантної посади. Підготовлений Секретаріатом список кандидатів включає прізвища та імена кандидатів (із зазначенням їх громадянства), поданих урядом держави-члена або членом Комісії МП. Водночас, такий список має суто інформаційний характер та може бути доповнений до моменту проведення виборів. Тому, не зазначені у такому списку особи також можуть бути включеними до виборчих бюлетенів.

Дата проведення виборів встановлюється Комісією МП після консультацій, проведених її Головою. Призначені вибори проводяться шляхом таємного голосування на закритому засіданні.

Як було вище зазначено, з 1981 р. Комісія МП розпочала обирати членів для заповнення вакантних посад відповідно до географічного розподілу, передбаченого резолюцією 36/39 від 18 листопада 1981

р. Для заміщення вакантних посад у різних регіональних групах Комісія МП в кожному конкретному разі проводить окремі вибори. Голоси за кандидатів, які не належать до регіональної групи, у якій проводяться вибори, або за більшу кількість кандидатів, ніж є вакантних місць у регіональній групі, вважаються недійсними. Обраним вважається кандидат, який отримав більшість голосів присутніх і голосуючих членів. Члени Комісії МП, які утрималися від голосування, вважаються такими, що не брали участі в голосуванні. Якщо за результатами першого голосування жоден з кандидатів не отримує необхідної більшості голосів, то члени Комісії МП продовжують голосувати до досягнення потрібного результату [3].

Після завершення результативного голосування Голова Комісії МП оголошує результати виборів на відкритому засіданні, що належним чином фіксується в підсумкових протоколах. Голова повідомляє новообраних членів про результати виборів та запрошує їх взяти участь у роботі Комісії. Обрані для заповнення випадкових вакантних посад члени, працюють до кінця терміну роботи діючого складу Комісії МП і мають право бути переобраними до її складу на наступних виборах.

Підсумовуючи характеристику виборів до складу Комісії МП слід зазначити, що від перших виборів і до сьогодні чоловіки переважають у її складі. Першого кандидата-жінку (О. Н. Сабальос, Нікарагуа) до складу Комісії МП було висунуто у 1966 р., однак не обрано. Наступного разу кандидатури жінок висувалися у 1985 р. (Е. Квентін-Бакстер, Нова Зеландія) та у 1991 р. (М. Б. Камуванга, Замбія; Р. Шафарз, Польща). Однак, їх також не було обрано. Змінити цю ситуацію вдалося лише в 2001 р., коли до складу Комісії МП були обрані П. Ескармейя з Португалії та Х. Сюе з Китаю. В подальшому до складу Комісії МП жінки обиралися у 2006 р. (М. Г. Якобссон, Швеція), у 2011 р. (К. Е. Ернандес, Іспанія) та у 2016 р. (К. Е. Ернандес, Іспанія; П. Г. Телес, Португалія; М. Лехто, Фінляндія; Н. Орал, Туреччина) [4, с. 40].

Висновки. Отже, членський склад Комісії міжнародного права формується з 34 осіб, які мають визнаний авторитет у галузі міжнародного права та є представниками найголовніших форм цивілізації та основних правових систем світу. Усі члени Комісії міжнародного права беруть участь у її засіданнях від власного імені, а не як представники держав – членів ООН.

За загальним правилом члени Комісії міжнародного права обираються на основі принципу справедливого географічного розподілу шляхом проведення таємного голосування Генеральною асамблеєю ООН терміном на п'ять років, з правом подальшого переобрання. У разі виникнення вакансій у її складі до моменту проведення чергових виборів, їх заміщення здійснюється Комісією міжнародного права самостійно. Підставами для проведення таких виборів можуть бути власне бажання діючого члена Комісії міжнародного права припинити участь у її роботі, його смерть, важка хвороба, призначення на нову посаду тощо. Обрані для заповнення випадкових вакантних посад члени, працюють до кінця терміну роботи діючого складу Комісії міжнародного права і мають право бути переобраними до її складу на наступних виборах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Statute of the International Law Commission 1947. URL : <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/statute/statute.pdf>.
2. Мовчан А. П. Кодификация и прогрессивное развитие международного права : монография. Москва : Юрид. литература, 1972. 216 с.
3. The International Law Commission. Membership. Qualifications and nationality. URL : <https://legal.un.org/ilc/ilcmembe.shtml>.
4. 70 Years Of The International Law Commission / Published by the United Nations, 2020. 151 p.
5. The International Law Commission. Membership. 2021 Election of the International Law Commission. URL : <https://legal.un.org/ilc/elections/2021election.shtml>.